

“Een goede balans van mannen en vrouwen in de raad geeft een ander geluid”

- Griffier van de Gemeente
Zwijndrecht, Noor Kanters 2017-

Vrouwen in de Lokale Politiek

Representatie en Legitimiteit

Iris van der Does

Vrouwen in de Lokale Politiek

Representatie en Legitimiteit

Universiteit Leiden

Iris van der Does

S1146386

6 juni 2017

Dr. G.H. Waling en Dr. J.P. Vollaard

Aantal woorden: 9999

Abstract

Slecht 28% van alle gemeenteraadsleden in Nederland is vrouw. Leidt deze ondervertegenwoordiging van vrouwen in de lokale politiek tot verminderde substantieve vertegenwoordiging van vrouwen? Aan de hand van een inhoudsanalyse van schriftelijke raadvragen van negen gemeenten, die zijn geselecteerd op basis van stedelijkheid, politieke kleur, het totaal aantal raadsleden en het percentage vrouwen in de gemeenteraad, is gebleken dat in slechts negen van de totaal 1160 vragen een specifieke claim is uitgesproken in het belang van vrouwen waarvan zeven daadwerkelijk zijn gesteld door een vrouwelijk raadslid. Aangezien deze zeven vragen allen zijn ingediend in de gemeente Utrecht, kan op basis van deze bevindingen geconcludeerd worden dat substantieve vertegenwoordiging alleen heeft plaatsgevonden in een sterk stedelijke, linkse gemeente met een grote gemeenteraad waarvan 49% van de zetels wordt bezet door vrouwen. Aangezien in de andere sterk stedelijke gemeenten geen substantieve vertegenwoordiging heeft plaatsgevonden zou kunnen worden opgemaakt dat vooral de grootte van de raad, de politieke kleur en het percentage vrouwen in de raad meespeelt bij substantieve vertegenwoordiging. Hoewel substantieve vertegenwoordiging alleen in kleine mate heeft plaatsgevonden in Utrecht blijkt uit interviews met verscheidene raadsleden dat zij veel waarde hechten aan diversiteit binnen de gemeenteraad. Het belang van substantieve vertegenwoordiging op lokaal niveau is echter (bijna) niet is vast te stellen aan de hand van schriftelijke raadvragen. Het zou kunnen dat gemeenteraadsleden vast zitten in een diversiteitsdenken wat op landelijk niveau zeer relevant is maar bezijden de lokale werkelijkheid staat.

Inhoudsopgave

Abstract	2
Inleiding	4
Literatuur over de vertegenwoordiging van vrouwen in de politiek	6
Theoretische invalshoeken	10
Concepten.....	12
Methoden en dataverzameling	13
Geselecteerde gemeenten	13
Kritische discoursanalyse	16
Interviews	17
Vertegenwoordiging van vrouwen	18
Claims.....	18
Claims voor mannen, vrouwen en de bevolking	19
Claims voor vrouwen.....	19
Het effect van onderwerpen op vrouwen	21
Claims voor de bevolking	24
Claims voor specifieke groepen binnen de categorie bevolking	24
Themaverdeling van de schriftelijke raadvragen	26
Themaverdeling van de schriftelijke raadvragen tussen mannen en vrouwen	27
De effecten van stedelijkheid en politieke kleur	28
Analyse	29
Substantieve vertegenwoordiging van vrouwen	29
Claims voor specifieke groepen binnen de bevolking en de themaverdeling tussen mannen en vrouwen.....	30
In gesprek met gemeenteraadsleden en griffiers	30
Conclusie	34
Discussie	36
Bibliografie	37
Appendix	39
Appendix 1: Thema indeling VNG.....	39
Appendix 2: Claims voor specifieke groepen binnen de bevolking uitgesplitst naar sekse ..	40
Appendix 3: VNG themaverdeling raadvragen.....	41

Inleiding

“Waar zijn de vrouwelijke politici?” luidde de kop op 17 februari 2017 in het *NRC Handelsblad*. Anno 2017, honderd jaar na de invoering van het passief kiesrecht voor vrouwen, zijn vrouwen nog steeds ondervertegenwoordigd in vrijwel alle politieke bestuurslagen van Nederland. Daar waar in het parlement nog ongeveer 40% vrouw is, ligt het gemiddelde percentage vrouwen in de gemeentepolitiek aanzienlijk lager. Daar is namelijk slechts 28% van de gemeenteraadsleden vrouw (Atria 2016, 5). Zo schreef Atria, kennisinstituut voor Emancipatie en Vrouwengeschiedenis, in een rapport over het lage percentage vrouwen in gemeenteraden “geringe participatie van vrouwen in de lokale politiek betekent ook een geringe invloed op het beleid” (Atria 2016, 3). Naast het recent uitgebrachte rapport van Atria beargumenteren Armen Hakverdian en Wouter Schakel in hun boek *Nepparlement?* ook de relevantie van descriptieve vertegenwoordiging. Hakverdian en Schakel stellen dat “de resultaten laten zien dat de aanwezigheid van vrouwen in politieke functies niet alleen doorwerkt op beleid maar ook op talloze relevante houdingen onder de bevolking” (Hakverdian en Schakel 2017, 72).

In de afgelopen jaren is er in onderzoek dan ook steeds meer aandacht besteed aan de vertegenwoordiging van vrouwen op nationaal niveau. Daarentegen is er naar de (belangen) vertegenwoordiging van vrouwen op lokaal niveau nog maar weinig onderzoek gedaan. Het is daarom interessant om specifiek naar de belangenvertegenwoordiging van vrouwen in de lokale politiek te kijken.

Daarnaast neemt de maatschappelijke relevantie van vrouwenvertegenwoordiging aanzienlijk toe en het onderwerp is dan ook meermaals besproken in de media. Zo schreef *Trouw* op 5 februari 2016 naar aanleiding van de publicatie van het rapport van Atria “Een zetel in de gemeenteraad is relatief makkelijk te bereiken. Toch laten vrouwen het afweten in het lokaal bestuur. Te druk. En in de raad heerst een mannensfeertje”. Nu de gemeenteraadsverkiezingen van begin 2018 voor de deur staan en de selectiecommissies kandidaten werven voor de gemeenteraadsverkiezingen, is het relevant om te onderzoeken of vrouwen zich specifiek inzetten voor vrouwenbelangen.

Hierbij is het interessant om te kijken of vrouwen door een bestuur dat voor het merendeel uit mannen bestaat wel goed worden vertegenwoordigd en wat ondervertegenwoordiging van vrouwen voor effect heeft op de belangenvertegenwoordiging, ook wel substantieve vertegenwoordiging, van vrouwen in gemeenteraden. Oftewel, leidt

descriptieve ondervertegenwoordiging van vrouwen tot verminderde substantieve vertegenwoordiging van vrouwen? Dit is een relevante vraag aangezien verschillende onderzoekers stellen dat diversiteit binnen een verkozen orgaan leidt tot de verbetering van de legitimiteit (Durose et al. 2012, 246; Sawer 2002, 6; Young 2005, 5).

Kritische discoursanalyse van schriftelijke gemeenteraadsvragen stelt ons in staat om te kijken of er in schriftelijke raadsvragen specifieke claims worden gemaakt door vrouwelijke raadsleden in het belang van vrouwen. Hierbij wordt verwacht dat een hoger percentage vrouwen in een gemeenteraad leidt tot verbeterde substantieve vertegenwoordiging van vrouwen. Ook wordt verwacht dat vrouwelijke raadsleden, ten opzichte van mannelijke raadsleden, zich enerzijds inzetten voor andere groepen binnen de bevolking en anderzijds dat zij zich inzetten voor andere thema's. Om dit aan te tonen zijn negen gemeenten geselecteerd op basis van stedelijkheid, politieke kleur, het aantal raadsleden en het percentage vrouwen in de gemeenteraad. Om op die manier zowel de effecten van descriptieve vertegenwoordiging op substantieve vertegenwoordiging te onderzoeken en te controleren voor de effecten van de mate van stedelijkheid en politieke kleur op substantieve vertegenwoordiging. De negen geselecteerde gemeenten zijn Almere, Goeree-Overflakkee, Hardinxveld-Giessendam, Haren, Leiden, Pekela, Súdwest-Fryslân, Utrecht en Zwijndrecht.

Verder zullen de via interviews verkregen inzichten van gemeenteraadsleden en griffiers uitgebreid aan bod komen om kwalitatief meer te weten te komen over vrouwenvertegenwoordiging en de dynamiek in gemeenteraden. Men zou verwachten dat een hoog percentage vrouwen in een gemeenteraad leidt tot verbeterde belangenvertegenwoordiging van vrouwelijke burgers en dat een hoog percentage vrouwen binnen een gemeenteraad leidt tot een andere dynamiek dan een gemeenteraad met alleen maar mannen. Om dit aan te tonen is het van belang om eerst de concepten helder te krijgen en in kaart te brengen wat er reeds geschreven is over dit onderwerp in de bestaande literatuur en theorieën over de vertegenwoordiging van vrouwen in de politiek.

Literatuur over de vertegenwoordiging van vrouwen in de politiek

Om een duidelijk beeld te krijgen van (onder)vertegenwoordiging van vrouwen in de politiek en het effect hiervan op substantieve vertegenwoordiging, is allereerst inzicht nodig in de bestaande studies naar dit onderwerp.

Iris M. Young beschrijft dat "de legitimiteit van een democratische beslissing afhangt van de mate waarin de mensen die worden beïnvloed door de beslissing ook deel hebben kunnen nemen aan het besluitvormingsproces (descriptieve vertegenwoordiging) en de mogelijkheid die zij hebben gehad om de resultaten te beïnvloeden" (Young 2000, 5-6). Een inclusief besluitvormingsproces verhoogt daarmee de rechtvaardigheid en legitimiteit van een beslissing (Young 2000, 6). Ook Marian Sawer en Catherine Durose benoemen dat een grotere diversiteit aan groepen binnen een parlement leidt tot de verbetering van legitimiteit van politieke instituties en processen (Durose et al. 2012, 246; Sawer 2002, 6).

Armen Hakverdian en Wouter Schakel beargumenteren in hun meest recente boek *Nepparlement?* dat een afspiegeling van de samenleving in de volksvertegenwoordiging wenselijk is en stellen: "een volksvertegenwoordiging waarin witte welgestelde mannen van middelbare leeftijd de dienst uitmaken zal minder snel beleid produceren dat voldoende aandacht weet te schenken aan de zorgen van alle lagen van de bevolking dan een volksvertegenwoordiging met een evenwichtige samenstelling" (Hakverdian 2017, 84).

Net als Young, Hakverdian en Schakel, beargumenteert Jane Mansbridge in haar artikel 'Should Blacks Represent Blacks and Women Represent Women? A Contingent "Yes"' ook dat descriptieve vertegenwoordiging wenselijk is en dat het legitimiteit kan verhogen (Mansbridge 1999, 651). Met descriptieve vertegenwoordiging wordt bedoeld dat er gelijkens bestaat tussen de vertegenwoordigers en de mensen die zij vertegenwoordigen. Deze gelijkens is vaak gebaseerd op de identiteit en de manier van leven van de vertegenwoordig(st)er (Mansbridge 1999, 629). Vaak wordt met descriptieve vertegenwoordiging een afspiegeling van de samenleving in de volksvertegenwoordiging bedoeld, ook wel microkosmos.

Er zijn echter politicologen die kritiek hebben op descriptieve vertegenwoordiging als microkosmos, zoals J. Roland Pennock die zich afvroeg: "of idioten dan ook door idioten vertegenwoordigd moeten worden?" (Pennock 1979, 314). Daarnaast blijkt bijvoorbeeld uit onderzoek van Irene Diamond naar de vertegenwoordiging van vrouwen in New Hampshire dat

vrouwelijke vertegenwoordigers niet het gevoel hebben dat zij zich specifiek moeten inzetten voor vrouwelijke kiezers (Diamond 1977).

Daarom pleit Mansbridge voor 'selectieve descriptieve vertegenwoordiging' (Mansbridge 1999, 633). Het is volgens Mansbridge wenselijk om te compenseren voor groepen die door bepalende externe factoren minder dan proportioneel worden vertegenwoordigd. Deze groepen moeten dan ook gestimuleerd worden om gerepresenteerd te worden aangezien dit de legitimiteit van de volksvertegenwoordiging verhoogt (Mansbridge 1999, 651). De communicatie met een vertegenwoordiger is volgens Mansbridge namelijk makkelijker wanneer deze representatieve kenmerken heeft. Daarnaast ervaren kiezers dat hun belangen met zorgvuldigheid worden behandeld (Mansbridge 1999, 651). Dit gevoel van representatie maakt het staatsbestel democratischer en meer legitiem (Mansbridge 1999, 651). De zorgvuldigheid waarmee belangen worden behandeld zoals gesteld door Mansbridge, wordt door Maaike Bokhorst aangehaald als 'throughput-legitimiteit' waarbij legitimiteit tijdens het politieke proces verworven kan worden (Bokhorst 2014, 60). Zelfs wanneer een persoon geen gelijk krijgt in het besluitvormingsproces, leidt een inclusief proces volgens Mansbridge dus tot betere percepties van legitimiteit. De percepties van legitimiteit verbeteren omdat groepen die minder dan proportioneel zijn vertegenwoordigd toch het gevoel hebben dat zij zijn betrokken bij beraadslagingen (Mansbridge 1999, 650).

Substantieve vertegenwoordiging wordt door Lena Wängnerud omschreven als het effect van de vertegenwoordiging van vrouwen. Zij beschrijft in haar artikel het effect van descriptieve vertegenwoordiging en substantieve vertegenwoordiging. Op basis van het analyseren van voorgaand empirisch onderzoek naar substantieve vertegenwoordiging concludeert Wängnerud dat de belangenpositie van vrouwen wordt versterkt door vrouwelijke politici (Wängnerud 2009, 65). Echter stelt zij wel dat onderzoek naar substantieve vertegenwoordiging op veel verschillende manieren wordt uitgevoerd en dat voor een gedegen conclusie, een kwalitatief vergelijkend landenonderzoek nodig is.

Ook Edward Koning (2009) kijkt naar descriptieve vertegenwoordiging en specifiek naar de symbolische en substantieve effecten van vertegenwoordiging. Met symbolische effecten bedoelt Koning dat vrouwen zich beter vertegenwoordigd voelen in het politieke systeem wanneer er meer vrouwen in het parlement zitten en substantieve effecten beschrijft hij als volgt: "wanneer vrouwelijke vertegenwoordigers de belangen van vrouwen beter kunnen behartigen dan mannelijke vertegenwoordigers" (Koning 2009, 171). Koning onderzoekt

substantieve en symbolische effecten als onderdeel van descriptieve vertegenwoordiging. Uit zijn algemene bevindingen blijkt dat een symbolisch effect aanwezig is maar een substantief effect (bijna) niet (Koning 2009, 185). Echter wanneer de bevindingen worden gesplitst op partijniveau (PvdA, VVD en CDA), blijkt dat bij vrouwelijke PvdA-stemmers een symbolisch effect duidelijk aanwezig is terwijl dit bij vrouwelijke CDA- en VVD-stemmers niet het geval is. Daarentegen is bij vrouwelijke PvdA-kiezers geen duidelijk substantief effect te meten terwijl dit effect voor vrouwelijke CDA- en VVD-stemmers wel aanwezig is. Enerzijds *voelen* vrouwelijke PvdA-stemmers zich dus beter vertegenwoordigd door vrouwelijke parlementsleden, terwijl die hen niet aantoonbaar beter vertegenwoordigen dan mannen. Anderzijds worden vrouwelijke VVD- en CDA-stemmers daadwerkelijk beter vertegenwoordigd door vrouwen, terwijl zij zelf in het stemhokje weinig belang hechten aan de sekse van de vertegenwoordiger (Koning 2009, 185).

Young, Hakverdian en Schakel, Mansbridge, en Koning beschrijven allen de effecten van descriptieve vertegenwoordiging en substantieve vertegenwoordiging op legitimiteit. Hoewel het kiesstelsel op lokaal niveau is gebaseerd op evenredige vertegenwoordiging, zijn veel gemeenteraden niet descriptief en zijn vrouwen sterk ondervertegenwoordigd (Denters, de Groot en Klok 2011, 372). Echter wordt dit door burgers niet als een groot probleem ervaren. Ook blijkt uit onderzoek van Bas Denters en Peter Geurts dat er geen verschil is in perceptie van responsiviteit tussen mannen en vrouwen (Denters en Geurts 1998, 72).

Daarnaast blijkt uit het Lokaal kiezersonderzoek 2016 dat burgers enerzijds ervaren dat de lokale politiek geen afspiegeling vormt van de samenleving, maar anderzijds hechten zij daar ook weinig waarde aan (van der Meer en van der Kolk 2016, 17). Dit wordt nogmaals bevestigd door Denters in zijn onderzoek naar het belang dat burgers hechten aan verschillende vormen van vertegenwoordiging in het artikel 'A dirty job that needs to be done! De rol van het raadslid in de ogen van Nederlandse burgers' waar burgers van verschillende vormen van vertegenwoordiging, het geringste belang hechten aan het afspiegelingsmodel (Denters 2012, 21). Daarentegen blijkt onderzoek dat er door raadsleden wel waarde wordt gehecht aan de vertegenwoordiging van vrouwen. Hierbij hechten linkse partijen echter meer waarde aan de vertegenwoordiging van vrouwen dan rechtse partijen (Denters, de Groot en Klok 2011, 379). Vervolgens blijkt ook dat de raadsleden die belang hechten aan de vertegenwoordiging van vrouwen, vaker contact onderhouden met vrouwen. Niettemin vinden raadsleden, ongeacht

hun ideologische achtergrond, het vooral belangrijk om de “hele gemeente te vertegenwoordigen” (Denters, de Groot en Klok 2011, 379).

Hoewel onderzoek uitwijst dat burgers weinig belang hechten aan descriptieve vertegenwoordiging op lokaal niveau is het toch belangrijk om te kijken naar descriptieve vertegenwoordiging. Gemeenten worden, door de decentralisatie van het bestuur, steeds meer belast met taken die voorheen op nationaal niveau werden geregeld. Dit heeft aanzienlijke impact op de burgers en om die reden is het relevant om te kijken of het lage percentage vrouwelijke gemeenteraadsleden effect heeft op de mate waarin de belangen van vrouwen worden vertegenwoordigd.

Theoretische invalshoeken

Hannah Pitkin beschrijft in *Concepts of Representation* (1972) descriptieve vertegenwoordiging en het effect hiervan op substantieve vertegenwoordiging en legitimiteit. Hierbij beschrijft Pitkin substantieve vertegenwoordiging als “het handelen in het belang van de vertegenwoordigde op een responsieve manier” (Pitkin 1972, 209). Daarnaast beschrijft zij nog drie andere concepten van vertegenwoordiging, namelijk formele, descriptieve en symbolische vertegenwoordiging (Pitkin 1967, 10-11; Schwindt-Bayer en Mishler 2005, 407). Schwindt-Bayer en Mishler haken in op deze vier concepten en beargumenteren, net als Pitkin, dat formele, descriptieve, substantieve en symbolische vertegenwoordiging nauw met elkaar verbonden zijn en een geïntegreerd model vormen. Descriptieve vertegenwoordiging wordt van groot belang geacht vanwege de vermeende effecten op substantieve vertegenwoordiging, namelijk dat de belangen van kiezers beter worden vertegenwoordigd, wat Schwindt-Bayer en Mishler als responsiviteit benoemen, wanneer vertegenwoordigers overeenkomstige identiteitskenmerken hebben met de kiezers. Daarnaast wordt responsiviteit vaak gezien als een van de belangrijkste aspecten voor legitimiteit (Schwindt-Bayer en Mishler 2005, 414).

Toch blijkt het effect van substantieve vertegenwoordiging op legitimiteit maar klein volgens Swers (2001) en alleen aanwezig wanneer er een minimaal aantal vrouwen, ook wel een kritische massa, verkozen is in de wetgevende macht (Schwindt-Bayer en Mishler 2005, 413). Dat de verbetering van responsiviteit bijna geen invloed heeft op de perceptie van legitimiteit zegt echter niet alles aangezien descriptieve vertegenwoordiging wel effect heeft op het verhogen van de legitimiteit en descriptieve en substantieve vertegenwoordiging zijn nauw verbonden. De effecten van descriptieve vertegenwoordiging op zowel substantieve als symbolische vertegenwoordiging zijn non-lineair en versnellen wanneer het aantal vrouwen in de wetgevende macht toeneemt (Schwindt-Bayer en Mishler 2005, 424).

Karen Celis kijkt specifiek naar de effecten van descriptieve vertegenwoordiging op substantieve vertegenwoordiging. Celis beschrijft dat substantieve vertegenwoordiging gemeten zou moeten worden aan de hand van drie verschillende stadia van besluitvorming, namelijk het initiëren van wetgeving voor vrouwenbelangen, het op de kaart zetten van vrouwenbelangen door te spreken voor vrouwen tijdens debatten en als laatste het stemmen voor wetgeving specifiek in het belang van vrouwen (Celis 2009, 109). Daarnaast beargumenteert Celis dat substantieve vertegenwoordiging niet alleen is gebaseerd op

vertegenwoordiging binnen het parlement maar ook op het bespreken van vrouwenbelangen buiten het parlement, bijvoorbeeld door in gesprek te gaan met lobbygroepen. Hierbij onderscheidt Celis twee vormen van vrouwenbelangen, namelijk praktische genderbelangen om de leefcondities van vrouwen te verbeteren en feministische belangen om ongelijkheid tussen mannen en vrouwen te verkleinen (Celis 2009, 109). Men zou verwachten dat meer descriptieve vertegenwoordiging leidt tot het verbeteren van substantieve vertegenwoordiging, echter stelt Celis dat onderzoek uitwijst dat dit niet altijd het geval is. Daarnaast kunnen verschillende factoren invloed hebben op substantieve vertegenwoordiging zoals ideologie, de ervaring van de vertegenwoordiger en de positie van de vertegenwoordiger in het bestuur, namelijk of zij in de coalitie of de oppositie zit (Celis and Childs 2012, 214).

Karen Celis en Sarah Childs beargumenteren dat de focus in voorgaand onderzoek ligt op van te voren vastgestelde vrouwenbelangen en onderwerpen, die vaak feministisch, links en progressief zijn. Echter vormen vrouwen geen homogene groep en hebben zij vaak verschillende belangen (Celis and Childs 2012, 213). Een van de definities van feminisme die wordt aangehaald door Celis and Childs luidt als volgt "de toewijding om gendergelijkheid te bewerkstelligen" (Celis and Childs 2012, 218). Wanneer de te onderzoeken (feministische) onderwerpen van te voren worden vastgesteld, zoals wetgeving op het gebied van abortus en huiselijk geweld, kan dit ertoe leiden dat substantieve vertegenwoordiging door bijvoorbeeld conservatieve vrouwen, die misschien meer geïnteresseerd zijn in de rol van de vrouw binnen de familie, niet wordt gemeten. Daarnaast stellen Celis en Childs dat juist discussie en overleg vanuit verschillende ideologieën over vrouwenbelangen bijdraagt aan het onderzoek naar de vertegenwoordiging van vrouwen. Het feminisme spreekt namelijk niet voor alle vrouwen en wanneer alleen naar de feministische vrouwenbelangen wordt gekeken, bestaat de kans dat het onderzoek slechts een deel van substantieve vertegenwoordiging beschrijft (Celis and Childs 2012, 219).

Concepten

Descriptieve vertegenwoordiging: “wanneer er gelijkens bestaat tussen de vertegenwoordigers en de mensen die zij vertegenwoordigen” (Schwindt-Bayer en Mishler 2005, 407). Dit wordt gemeten aan de hand van het aantal mannen en vrouwen in de gemeenteraden per casus.

Substantieve vertegenwoordiging: ook wel responsiviteit genoemd, is de overeenkomst tussen het beleid en de acties van de vertegenwoordigers en de belangen van de vertegenwoordigden (Schwindt-Bayer en Mishler 2005, 407). Om substantieve vertegenwoordiging te meten is in schriftelijke raadvragen gekeken of vrouwen specifieke claims maken voor vrouwenbelangen.

Vrouwenbelangen: typische vrouwenbelangen zijn lastig te definiëren want wat zijn nou typische vrouwenbelangen? Op nationaal niveau worden vrouwen belangen vaak gedefinieerd met voorbeelden als abortusbeleid en zwangerschapsverlof. Hierbij wordt echter niet in acht genomen dat niet elke vrouw dezelfde belangen heeft (Celis en Childs 2012, 214). Op lokaal niveau zijn typisch vrouwenbelangen bovendien nog moeilijker te definiëren aangezien “typische vrouwenbelangen” vaker op nationaal niveau spelen. Uit het lokaal Kiezersonderzoek 2016 blijkt wel dat vrouwen vaker problemen aandragen met de thema’s gezondheidzorg en ouderenzorg waar mannen vaker problemen met politiek en bestuur aankaarten (van der Meer en van der Kolk 2016, 44). Toch kijkt dit onderzoek, net als het onderzoek van Celis and Childs naar vrouwenbelangen die niet van tevoren, maar middels kritische discoursanalyse, worden vastgesteld.

Methoden en dataverzameling

Om het effect van descriptieve vertegenwoordiging op substantieve vertegenwoordiging te onderzoeken is binnen de schriftelijke raadsvragen van negen gemeenten, over de periode april 2014 tot en met december 2016, gekeken naar de discours in deze vragen. Daarnaast zijn interviews afgenomen bij griffiers en gemeenteraadsleden ter aanvulling op de raadsvragen¹.

Geselecteerde gemeenten

In dit onderzoek is gekeken naar de vertegenwoordiging van vrouwen in de volgende negen gemeenten: Almere, Goeree-Overflakkee, Hardinxveld-Giessendam, Haren, Leiden, Pekela, Súdwest-Fryslân, Utrecht en Zwijndrecht. Deze negen gemeenten zijn geselecteerd op basis van stedelijkheid, politieke kleur, het totaal aantal raadsleden en het percentage vrouwen in de gemeenteraad, om op die manier de effecten van descriptieve vertegenwoordiging op substantieve vertegenwoordiging te onderzoeken. Daarnaast bood deze selectie de mogelijkheid om te controleren of de mate van stedelijkheid en politieke kleur van de gemeente effect heeft op descriptieve vertegenwoordiging en substantieve vertegenwoordiging.

De data over het aantal gemeenteraadsleden en het percentage vrouwen is verkregen via de websites van de desbetreffende gemeenten. De mate van stedelijkheid van de gemeenten is bepaald aan de hand van het door het CBS vastgestelde stedelijkheidsniveau per gemeente. Hierbij hanteert het CBS vijf categorieën, namelijk 1. Zeer sterk stedelijk, 2. Sterk stedelijk, 3. Matig stedelijk, 4. Weinig stedelijk en 5. Niet stedelijk. In dit onderzoek zijn gemeenten onderzocht die vallen binnen de categorieën 'zeer sterk stedelijk' en 'sterk stedelijk'. Deze twee categorieën zijn in dit onderzoek samengevoegd tot de categorie 'sterk stedelijk'. Daarnaast zijn er gemeenten onderzocht die in de categorieën 'weinig stedelijk' en 'niet stedelijk' vallen. Ook deze twee categorieën zijn samengevoegd tot de categorie 'weinig stedelijk'.

¹ Er zijn ook twee interviews meegenomen in deze scriptie van de gemeente Winsum. Winsum is uiteindelijk afgevalen als casus aangezien er geen schriftelijke vragen beschikbaar waren maar gezien het feit dat de interviews reeds waren uitgevoerd zijn deze wel meegenomen de analyse.

De politieke kleur is vastgesteld aan de hand van de verkiezingsuitslagen van de gemeenteraadsverkiezingen van 19 maart 2014.² Hierbij is niet gekeken naar de politieke kleur van de grootste partij maar naar de zetelverdeling van de verschillende partijen en welke politieke stroming samen de meeste zetels innemen. De politieke stroming wordt gevat in drie waarden zijnde, links, centrum en rechts. Hierbij zijn SP, GroenLinks, Partij voor de Dieren en de Partij van de Arbeid gedefinieerd als links georiënteerde partijen. CDA en D66 als centrum georiënteerde partijen en ChristenUnie, PVV, SGP en VVD als rechts georiënteerde partijen.³ De lokale partijen zijn buiten beschouwing gebleven maar hadden in geen van de gemeenten een meerderheid van de zetels in de gemeenteraad.

Om te controleren voor de stedelijkheid worden twee keer twee gemeenten met elkaar vergeleken waarbij de politieke kleur gelijk is en de grootte van de gemeenteraad ongeveer gelijk is maar waarbij de mate van stedelijkheid verschillen. Zo worden in Goeree-Overflakkee en Zwijndrecht het merendeel van de zetels ingenomen door rechts georiënteerde partijen. Echter wordt Goeree-Overflakkee getypeerd als weinig stedelijk en Zwijndrecht als sterk stedelijk. In Zwijndrecht vormen de ChristenUnie en de SGP samen een partij maar gezien de individuele partijen getypeerd zijn als rechts georiënteerde partijen worden zij getypeerd als rechts georiënteerde combinatiepartij.

Om te controleren voor de politieke kleur worden twee keer drie gemeenten met elkaar vergeleken waarbij de mate van stedelijkheid gelijk is en de grootte van de gemeenteraad ongeveer gelijk is maar waarbij de politieke kleur van de gemeenten verschillen. Zo zijn Almere, Leiden en Utrecht alle drie getypeerd als sterk stedelijk en is het aantal zetels in de gemeenteraad nagenoeg gelijk maar verschillen zij op basis van politieke kleur. In Almere wordt het merendeel van de zetels vervuld door rechtsgeoriënteerde partijen, in Leiden door centrumgeoriënteerde partijen en in Utrecht door linksgeoriënteerde partijen. In tabel 1 worden de geanalyseerde gemeenten weergegeven. Hierbij zijn de gemeenten per paar ingedeeld in een tabel op basis van ofwel stedelijkheid, ofwel politieke kleur.

² <http://www.verkiezingsuitslagen.nl/>

³ https://www.parlement.com/id/vh8lnhrp8wsy/links_en_rechts

Tabel 1 Casusselectie

Casus	Gemeente	Aantal Gemeenteraadsleden	Mannelijke raadsleden	Vrouwelijke raadsleden	Percentage vrouw	Stedelijkheid	Politieke kleur
1.1	Goeree-Overflakkee	29	26	3	10%	Weinig stedelijk	Rechts
1.2	Zwijndrecht	27	17	10	37%	Sterk stedelijk	Rechts
2.1	Leiden	39	25	14	36%	Sterk stedelijk	Centrum
2.2	Súdwest-Fryslân	37	23	14	38%	Weinig stedelijk	Centrum
3.1	Hardinxveld-Giessendam	17	17	0	0%	Weinig stedelijk	Rechts
3.2	Haren	17	9	8	47%	Weinig stedelijk	Centrum
3.3	Pekela	15	10	5	33%	Weinig stedelijk	Links
4.1	Almere	39	25	14	36%	Sterk stedelijk	Rechts
4.2	Leiden	39	25	14	36%	Sterk stedelijk	Centrum
4.3	Utrecht	45	23	22	49%	Sterk stedelijk	Links

Kritische discoursanalyse

In het artikel 'De substantiële vertegenwoordiging van Moslimvrouwen. Vertegenwoordigende claims en responsiviteit in het Vlaamse hoofddoekendebat' van Eline Severs, Karen Celis en Petra Meier wordt gebruik gemaakt van Critical Frame Analysis om substantieve vertegenwoordiging te analyseren (Severs, Celis en Meier 2013, 437). Een soortgelijke onderzoeksmethode is gebruikt om een inhoudsanalyse uit te voeren over de schriftelijke raadsvragen, namelijk kritische discoursanalyse.

Aan de hand van schriftelijke ingediende raadsvragen is gekeken of vrouwen meer vrouwenbelangen aan de orde stellen dan mannelijke raadsleden. Kritische discoursanalyse is gebruikt om categorieën en concepten aan te duiden en te analyseren binnen de onderzochte raadsvragen. De schriftelijke raadsvragen van de negen gemeenten zijn geanalyseerd over de periode van maart 2014 tot 31 december 2016. De negen gemeenten zijn geselecteerd op basis van de gemeenteraad die op 19 maart 2014 is verkozen. Een gemeenteraad wordt verkozen voor een periode van vier jaar. De periode van onderzochte raadsvragen is kleiner dan vier jaar aangezien het kan zijn dat raadsvragen niet meteen worden gepubliceerd wat ertoe kan leiden dat er verschillen ontstaan tussen de verschillende casussen. Men kan verwachten dat alle gemeenten de schriftelijke vragen tot en met december 2016 reeds hebben gepubliceerd.

Binnen de schriftelijke raadsvragen is middels kritische discoursanalyse gekeken naar twee aspecten namelijk, of er in de raadsvragen specifieke claims worden gemaakt voor de belangenbehartiging van vrouwen, mannen of de bevolking en onder welke VNG themacategorie de raadsvraag valt. De themacategorieën zijn bepaald aan de hand van de verschillende beleidsterreinen van gemeenten. Deze beleidsterreinen/thema's zijn afgeleid van de hoofdthema's opgesteld door de Vereniging van Gemeenten, vanaf nu VNG. Een volledig overzicht van de themaverdeling en de subcategorieën is te vinden in Appendix 1.

Raadvragen worden geanalyseerd aan de hand van de volgende drie vragen, zie tabel 5 voor voorbeeld.

1. Wordt de raadvraag door een man of een vrouw gesteld?
2. Wordt er in de raadvraag een claim gemaakt voor het belang van vrouwen, mannen of voor de bevolking ongeacht gender?
3. Wat is het thema van de raadvraag?

Tabel 2 Voorbeeldvraag

Vraag	Titel	Naam	Claim voor	VNG Thema	Partij
Welke maatregelen neemt u, en heeft u in het verleden genomen, om deze onderdrukte vrouwen te beschermen en bevrijden?	Vrouwenonderdrukking	Man: Tomas Kok	Vrouwen	Openbare orde en veiligheid	Groep Kok Leiden

Interviews

Interviews met vijf vrouwelijke raadsleden, twee mannelijke raadsleden en twee griffiers zijn uitgevoerd ter aanvulling om andere factoren te detecteren die betrekking hebben op het effect van descriptieve vertegenwoordiging en substantieve vertegenwoordiging en meer te weten te komen over vrouwenvertegenwoordiging en de dynamiek in gemeenteraden.

Vertegenwoordiging van vrouwen

In totaal zijn er 1160 raadsvragen geanalyseerd van negen verschillende gemeenten: Almere, Goeree-Overflakkee, Hardinxveld-Giessendam, Haren, Leiden, Pekela, Súdwest-Fryslân⁴ en Zwijndrecht.⁵ Hierbij zijn er 639 vragen gesteld door mannelijke gemeenteraadsleden, 364 vragen door vrouwelijke gemeenteraadsleden, 149 schriftelijke vragen zijn ingediend door zowel mannen als vrouwen en bij 8 vragen was de sekse van de vragensteller onbekend.

Tabel 3 Verdeling schriftelijke raadsvragen op basis van sekse

Sekse van de vragensteller	Aantal vragen	Percentage	Aantal raadsleden	Percentage
Man	639	55.09%	200	65,79%
Vrouw	364	31.38%	104	34,21%
Man en vrouw	149	12.84%	n.v.t.	n.v.t.
Onbekend	8	0.69%	n.v.t.	n.v.t.
Totaal	1160	100%	304	100%

Claims

Er is gekeken naar de claims die door gemeenteraadsleden worden gemaakt in schriftelijke raadsvragen en deze claims zijn gecategoriseerd in claims specifiek voor mannen, vrouwen en de bevolking. Raadsvragen zijn alleen getypeerd als claim voor mannen of vrouwen wanneer er ook echt uitgesproken wordt dat deze vraag in het belang is van mannen of vrouwen. De categorie bevolking is ruimer toegepast. De categorie bevolking is namelijk ook toegepast wanneer er geen duidelijke claim werd gemaakt in de vraag voor een specifieke groep binnen de bevolking. Deze bredere toepassing van de categorie is gedaan aangezien een gemeenteraadslid een volksvertegenwoordiger is en zijn of haar handelen altijd in het belang is van de bevolking. Wel zijn vervolgens claims voor specifieke groepen binnen de bevolking zoals jeugd en senioren meegenomen in de analyse.

⁴ De schriftelijke raadsvragen die in het Fries zijn gesteld, zijn niet meegenomen in de analyse

⁵ Alle schriftelijke raadsvragen zijn online te vinden op de betreffende gemeentewebsites.

Claims voor mannen, vrouwen en de bevolking

Volgens de hypothese leidt grotere descriptieve vertegenwoordiging, oftewel een hoger percentage vrouwen in de gemeenteraad, tot verbeterde substantieve vertegenwoordiging van vrouwen. Uit onderzoek van 1160 schriftelijke raadsvragen is gebleken dat in geen van de vragen een claim is gemaakt specifiek in het belang van mannen. In negen schriftelijk raadsvragen is specifiek een claim gemaakt in het belang van vrouwen. Echter zijn slechts zeven van deze vrouwen daadwerkelijk gesteld door vrouwelijke raadsleden. Er zijn dus zeven schriftelijke vragen gesteld waar substantieve vertegenwoordiging heeft plaatsgevonden. Naast de negen schriftelijke vragen die specifiek zijn gesteld in het belang van vrouwen zijn er acht vragen waar geen specifieke claim wordt gemaakt voor vrouwen maar wel wordt in deze vragen gerefereerd aan het effect van de onderwerpen op vrouwen. De rest van de vragen vallen onder de categorie claim voor een specifieke groep binnen de bevolking of de categorie gehele bevolking.

Claims voor vrouwen

In de gemeente Utrecht zijn zeven vragen gesteld in het belang van vrouwen.⁶ Zo hebben Marloes Metaal-Froon van het CDA en Maarten van Ooijen van de ChristenUnie een schriftelijke raadsvraag gesteld over de seksuele diensten die worden aangeboden in massagesalons in Utrecht. Zij hebben deze vraag specifiek in het belang van vrouwen gesteld, namelijk "Zijn er aanwijzingen dat de slecht Nederlands sprekende, Oosterse meisjes in deze salon zijn of worden gedwongen tot dit werk? Zo ja, is er reden om specifieke hulpverlening te bieden aan deze vrouwen, vergelijkbaar met de uitstapprogramma's op het zandpad en de Europalaan?"(Metaal-Froon en van Ooijen, 24 juli 2014,2014/88).

Daarnaast hebben Selma Bas en Anne-Marijke Podt van D66 een schriftelijke raadsvraag gesteld over huwelijksdwang. Zij beschrijven in hun raadsvraag "dat vaak jonge vrouwen, die reeds in een isolement verkeren, tegen hun wil moeten trouwen of getrouwd moeten blijven." Om die reden stellen Selma Bas en Anne-Marijke Podt de vraag of het "college zich in zet voor

⁶ Schriftelijke vragen van de gemeente Utrecht zijn te vinden op <https://ibabsonline.eu/Lijst.aspx?site=utrecht&ListId=4171e4d1-985c-47f5-ab09-ad97f9f46ecc&ReportId=>

preventie en signalering van huwelijksdwang, achterlating en huwelijkse gevangenschap?" (Bas en Podt, 9 december 2014, 2014/142).

Ook Jolande Uringa van de ChristenUnie en Marloes Metaal-Froon van het CDA hebben een schriftelijke raadvraag ingediend met een specifieke claim voor het belang van de veiligheid van vrouwen, namelijk "of het college de veilige werkomgeving van de vrouwen op de tippelzone Europalaan als haar verantwoordelijkheid ziet (als o.a. 'vergunningverlener') en zo ja, hoe zij deze wil borgen?" Aanvullend hebben zij in hun schriftelijke raadvraag gesteld "of het college aan kan geven op welke manier tekenen van mensenhandel via deze vrouwen kunnen worden opgespoord omdat deze dat vrouwen geïnstrueerd en bedreigd worden door hun pooier, om met 'lastige' vragen van de politie om te gaan" (Uringa en Metaal-Froon, 13 januari 2015, 2015/7). Een paar maanden later hebben Jolande Uringa en Marloes Metaal-Froon nog een schriftelijke vraag gesteld met als thema prostitutie. Deze vraag is gesteld naar aanleiding van een onderzoek van RTV Utrecht naar de stijging van illegale prostitutie. Zij hebben daarbij gevraagd "of het college zicht heeft op hoeveel vrouwen, die eerder werkzaam waren op het Zandpad, aangetroffen zijn in de illegale prostitutie?" (Uringa en Metaal-Froon, 29 mei 2015, 2015/91).

Naast de vragen over illegale prostitutie en huwelijkse dwang heeft Bouchra Dibi van de PvdA een schriftelijke vraag ingediend in het belang van vrouwen zonder verblijfsvergunning. Zij legt in haar schriftelijke vraag uit dat er vrouwen zijn die die slachtoffer zijn van huiselijk geweld maar dat hen de opvang in een blijf-van-mijn-lijfhuis wordt geweigerd aangezien zij geen verblijfsvergunning hebben. Haar schriftelijke vraag is dan ook of het college het met de PvdA eens is "dat slachtoffers van huiselijk geweld nooit geweigerd mogen worden op basis van hun verblijfsstatus?" (Dibi, 30 oktober 2015, 2015/160).

Echter worden er niet alleen maar vragen gesteld in het belang van vrouwen die te maken hebben met openbare orde en veiligheid. Zo heeft Bouchra Dibi samen met Marleen Haage een schriftelijke vraag ingediend over gelijke lonen voor mannen en vrouwen, zij stellen dat "bijna een eeuw na de invoer van het algemeen kiesrecht krijgen vrouwen nog altijd bijna 20 procent minder salaris dan mannen voor hetzelfde werk." Zij vragen dan ook of het college "inzicht heeft of er verschillen zijn in de beloning van mannen en vrouwen bij gelijk werk binnen de gemeente Utrecht? Zo nee, bent u bereid dit in kaart te brengen?" (Dibi en Haage, 8 maart 2016, 2016/45).

Daarentegen is door Queeny Rajkowski van de VVD een schriftelijke vraag ingediend die wel betrekking heeft op de veiligheid van vrouwen, namelijk met betrekking tot de veiligheid van (jonge) meiden in zwembaden omdat in sommige gevallen (jonge) meiden zich onveilig voelen in zwembaden in Utrecht en dat zij soms ook nog te maken krijgen met seksuele intimidatie en aanranding. De vraag van Queeny Rajkowski is dan ook “wat het college doet om deze meiden te ondersteunen na een dergelijke incident en of zij worden aangespoord om aangifte te doen.” (Rajkowski, 5 augustus 2016, 2016/119).

Naast de schriftelijke vragen in Utrecht die voornamelijk door vrouwelijke raadsleden zijn ingediend is ook in Leiden is een vraag gesteld in het belang van vrouwen, maar dan door een mannelijk raadslid.⁷ Tomas Kok van de Kok Groep heeft namelijk een schriftelijke vraag ingediend met betrekking tot het onderzoek “Opgesloten in eigen huis” uitgevoerd door de Gemeente Den Haag naar “verborgen vrouwen” in Den Haag. Tomas Kok vraagt hierbij aan het College hoeveel verborgen vrouwen in Leiden bekend zijn. Hierbij vraagt hij specifiek in het belang van vrouwen “Bent u bereid om er alles aan te doen om deze onderdrukte vrouwen uit hun verstikkende omgeving weg te halen? Zo ja, welke maatregelen treft u hiervoor? Zo nee, waarom niet?” (Kok, 3 september 2015). Ook Toon van Dijk van de PVV in Almere⁸ op heeft een vraag specifiek in het belang van vrouwen gesteld. Hij heeft een schriftelijke vraag gesteld naar aanleiding van het artikel ‘Klacht over “doofpot” na aanrandingen Almere?’: “Kunt u garanderen dat het niet meer voor zal komen dat Almeerse vrouwen slachtoffer zullen worden van seksuele delicten door asieleisers en zo nee, bent u dan bereid aan vrouwen kosteloos verzetsspray ter beschikking te stellen zodat zij zich zelf kunnen beschermen tegen aanranders?” (Van Dijk, 15 januari 2016).

Het effect van onderwerpen op vrouwen

Naast de negen schriftelijke vragen die specifiek zijn gesteld in het belang van vrouwen, zijn er nog acht vragen waar geen specifieke claim wordt gemaakt voor vrouwen maar waar wel wordt gerefereerd aan het effect van de onderwerpen op vrouwen.

⁷ Schriftelijke vragen van de gemeente Utrecht zijn te vinden op https://leiden.notubiz.nl/modules/4/schriftelijke_vragen/view

⁸ Schriftelijke vragen van de gemeente Utrecht zijn te vinden op https://almere.notubiz.nl/modules/4/schriftelijke_vragen/view

Zo heeft Anne-Marijke Podt van D66 in Utrecht een schriftelijke vraag gesteld over 'Sexting', namelijk dat de effecten van sexting en het doorsturen van foto's soms groot zijn en dat het doorsturen van foto's met name meisjes chantabel maakt. Daarom stelt Anne-Marijke de vraag "of het college bereid is de mogelijkheden voor voorlichting over sexting (zoals de training van Pretty Woman en de politie) te onderzoeken en dit soort trainingen breder over de stad uit te rollen" (Podt, 9 juni 2015, 2015/98). Queeny Rajkowski van de VVD en Marloes Metaal-Froon van het CDA in Utrecht hebben schriftelijke vragen gesteld over de financiering van AlFitrah. Deze vragen zijn in het belang van de bevolking maar er wordt specifiek gerefereerd aan homo's en vrouwen, namelijk: "Zo worden er vraagtekens gesteld bij het pedagogische leerklimaat dat de stichting creëert, zijn inkomende financiën vanuit het Midden-Oosten streng bekeken en maken mensen zich zorgen over hoe de stichting predikt over homo's, vrouwen en seksualiteit"(Rajkowski en Metaal-Froon,17 november 2016, 2016/145).

In Leiden heeft Stéphanie Bakker van GroenLinks een schriftelijke vraag gesteld over een motie van GroenLinks die in juli 2013 is aangenomen door de gemeenteraad om het gezinscentrum te ondersteunen. Zij stelt in deze schriftelijke vraag dat de overwegingen van de motie waren dat het verdwijnen van het gezinscentrum zowel voor de vrouwen en hun gezinnen als de wijk een groot verlies zou zijn (Bakker, 6 juni 2014). Ook Annemieke Strijers van D66 in Leiden heeft een raadsvraag gesteld in het belang van de bevolking in verband met de privacy gegevens van burgers met betrekking tot Suwinet. Suwinet is een systeem voor overheidsorganisaties waar de gegevens van burgers en bedrijven digitaal zijn vermeld en deze kunnen worden opgevraagd en doorgestuurd door mensen die bij overheidsorganisaties werken.⁹ Strijers heeft in haar vraag gerefereerd aan de privacygevoelige gegevens van vrouwen in Blijf-van-mijn-lijf-huizen (Strijers, 26 juni 2016).

Aanvullend heeft Toon van Dijk van de PVV in Almere een schriftelijke vraag ingediend naar aanleiding van het verzoek van de Sultan Ahmet moskee om gemeentegrond te kopen (van Dijk 2015). Hierbij stelt de PVV een vraag of het College de mening van de PVV deelt dat "de verkoop van grond aan deze Diyanetvereniging strijdig zou zijn met de waarschuwende woorden van minister Asscher die Diyanet een gebrek aan transparantie verwijt." Daarnaast stelt de PVV nog een vraag aan het college met een specifiekere belang voor vrouwen, namelijk of het college het eens is met de PVV dat "er in een vrije maatschappij als Almere geen ruimte

⁹ <https://www.bkwi.nl/producten/suwinet-services>

hoort te zijn voor een organisatie die heeft gesteld dat vrouwen netjes bedekt moeten zijn, zodat hun figuur niet te zien is en dat als vrouwen met mannen praten dat geen argwaan in hun hart moet opwekken” (van Dijk, op 23 april 2015).

Vervolgens heeft Anette Raijer van de PVV in Almere, net als Annemieke Strijers van D66 in Leiden, een schriftelijke vraag ingediend op over Suwinet op basis van het artikel op nu.nl van twee dagen eerder “Systeem met gegevens van alle Nederlanders is lek?”¹⁰ In haar vraag refereert zij voornamelijk aan de privacy van de burgers, maar ook zij noemt specifiek dat de verblijfsgegevens van vrouwen die in een blijf-van-mijn-lijfhuis wonen kunnen worden opgezocht met Suwinet en dat dit niet wenselijk is (Raijer, 22 juni 2015). Bovendien heeft Toon van Dijk van de PVV een schriftelijke vraag gesteld over de maatregelen die de politie gaat nemen op basis van het artikel ‘18-jarige Almeerse aangerand door 3 asielzoekers in Almere Centrum’. Hierbij spreekt de PVV zich niet specifiek uit in het belang van vrouwen maar wel stelt de PVV dat “inmiddels bekend is geworden dat dit niet een alleenstaand vergrijp is geweest, maar dat in totaal 5 vrouwen zich hebben gemeld die in diezelfde avond op die plek zijn aangevallen” (van Dijk, 28 september 2015).

Tot slot hebben Toon van Dijk en Ramona Aukes van de PVV in Almere een schriftelijke vraag ingediend naar aanleiding van het feit dat zij zijn benaderd door een vrouw wiens aangifte werd geweigerd/ontmoedigd “Is het college bekend met de geluiden uit de samenleving m.b.t. weigeringen tot het opnemen van aangifte door de politie?”. Daarbij refereren zij specifiek aan het belang van vrouwen namelijk of het bij het college bekend is dat “in Almeerse wijken waar een oververtegenwoordiging is van islamitische jongeren, de gang van Nederlandse vrouwen naar de supermarkt of een oponthoud bij het busstation een ware beproeving is vanwege het feit dat zij worden bespuugd, uitgescholden en soms ook fysiek worden belaagd? Wat gaat u hieraan doen?” (Van Dijk en Aukes, 25 november 2015).

¹⁰ <http://www.nu.nl/internet/4072329/systeem-met-gegevens-van-alle-nederlanders-lek.html>

Claims voor de bevolking

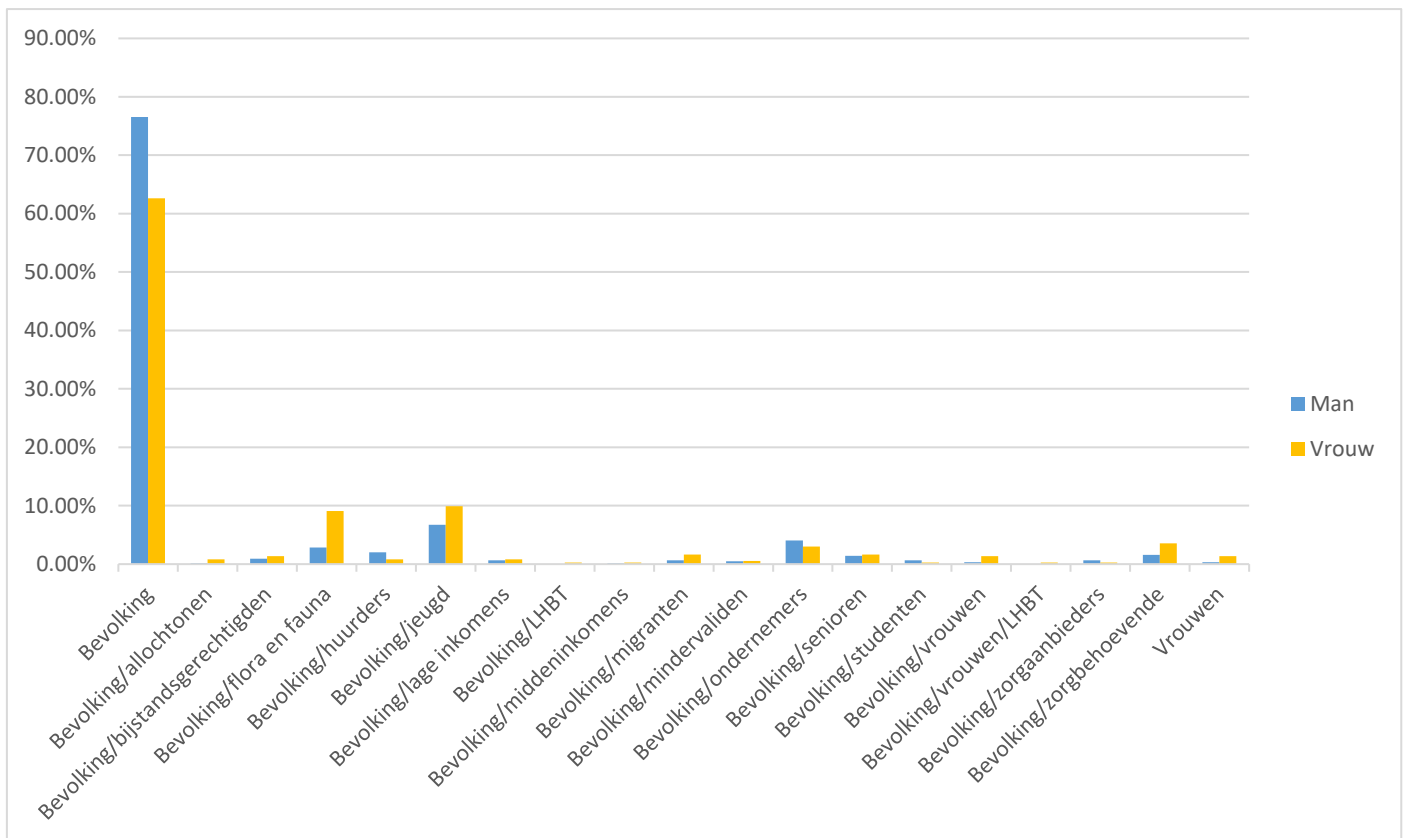
Alhoewel in totaal negen vragen in het belang zijn gesteld van vrouwen en in acht vragen is gerefereerd aan de effecten van onderwerpen op vrouwen valt het grootste gedeelte van de raadvragen onder in de categorie "claim voor de bevolking". Dit komt overeen met het onderzoek van Bas Denters waaruit blijkt dat raadsleden het vooral belangrijk vinden om de hele gemeente te vertegenwoordigen en niet specifiek een groep, ongeacht hun ideologische achtergrond (Denters, de Groot en Klok 2011, 379).

Claims voor specifieke groepen binnen de categorie bevolking

Binnen de groep "claims voor bevolking" valt het vervolgens wel op dat er ook nog specifieke claims worden gemaakt voor groepen binnen de bevolking. Zo worden er door zowel mannen als vrouwen in totaal 96 claims gemaakt voor jeugd. Jeugd is hierbij een samengevoegde categorie van jeugd, jongeren, scholieren en kinderen. Daarnaast worden er in totaal 41 claims gemaakt voor ondernemers, 25 claims voor zorgbehoevenden en 17 claims voor senioren inclusief ouderen. Als laatste worden er ook nog 59 claims gemaakt voor de categorie Flora en Fauna. Zie voor het totale overzicht en de achterliggende cijfers tabel A.2 in Appendix 2.

Er werd verwacht dat vrouwelijke raadsleden zich inzetten voor andere groepen binnen de bevolking dan mannelijke raadsleden en in kleine mate is dat ook zo. Mannelijke raadsleden maken naar verhouding meer claims voor de gehele bevolking dan vrouwelijke raadsleden. Vrouwen maken daarentegen maken dus meer claims voor specifieke groepen binnen de bevolking. Echter bestaan er slechts kleine verschillen tussen de claims die worden gemaakt door mannelijke en vrouwelijke raadsleden voor specifieke groepen binnen de categorie bevolking, namelijk vrouwelijke raadsleden maken naar verhouding vaker een claim voor de categorie Jeugd en Flora en Fauna dan mannelijke raadsleden. Zie figuur 1. voor het overzicht. Zie voor het totale overzicht en de achterliggende cijfers tabel A2 in Appendix 2.

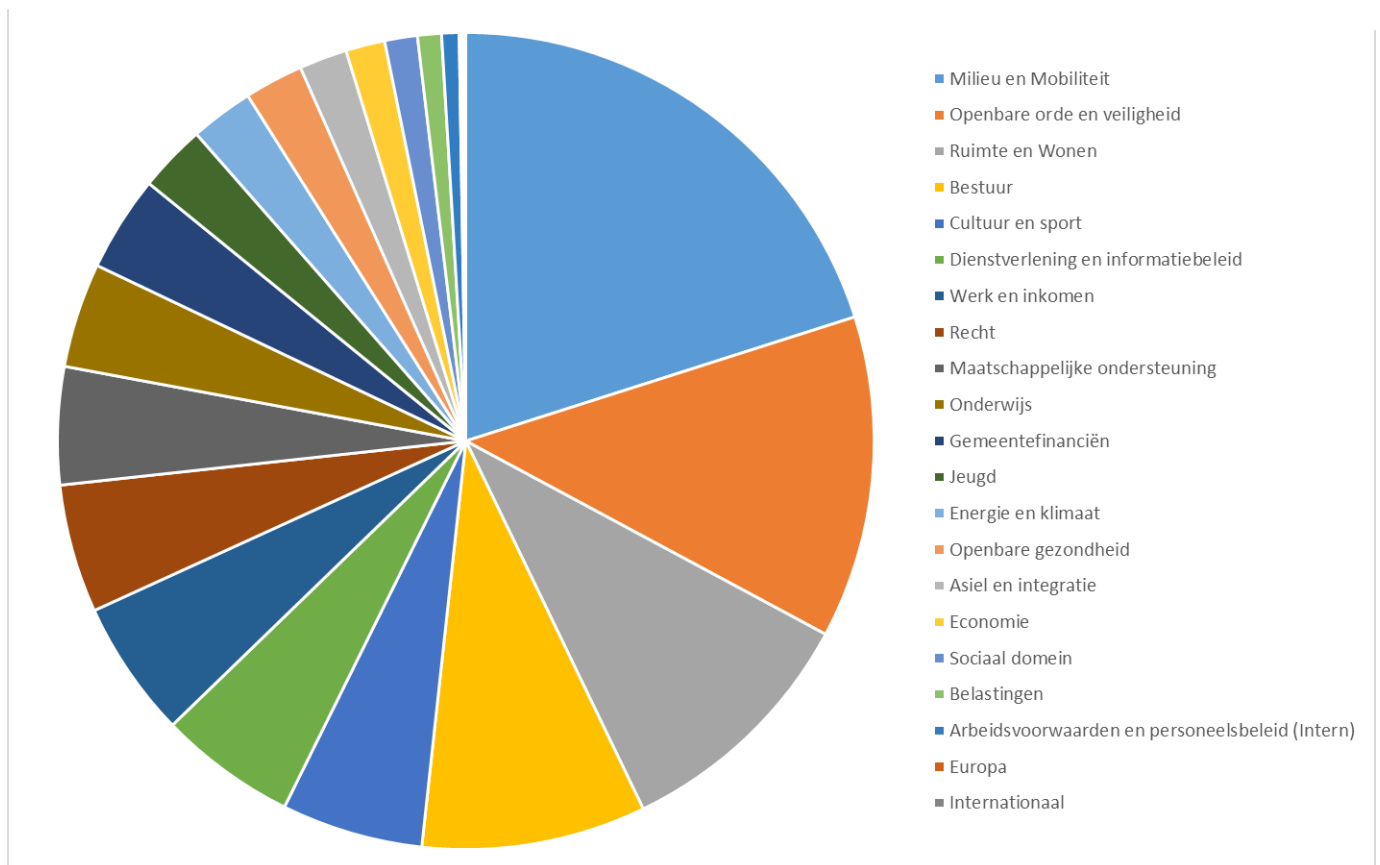
Figuur 1 Percentage claim voor specifieke bevolkingsgroep

Themaverdeling van de schriftelijke raadsvragen

De geanalyseerde schriftelijke raadsvragen, zijn zoals eerder beschreven, vervolgens ook opgedeeld in verschillende themacategorieën. In figuur 2 is te zien dat de thema's Milieu en Mobiliteit, Openbare Orde en Veiligheid, Ruimte en Wonen en Bestuur in totaal het meest worden behandeld (tezamen meer dan de helft van het totaal aantal raadsvragen). De achterliggende cijfers zijn te vinden in tabel A3 in Appendix 3.

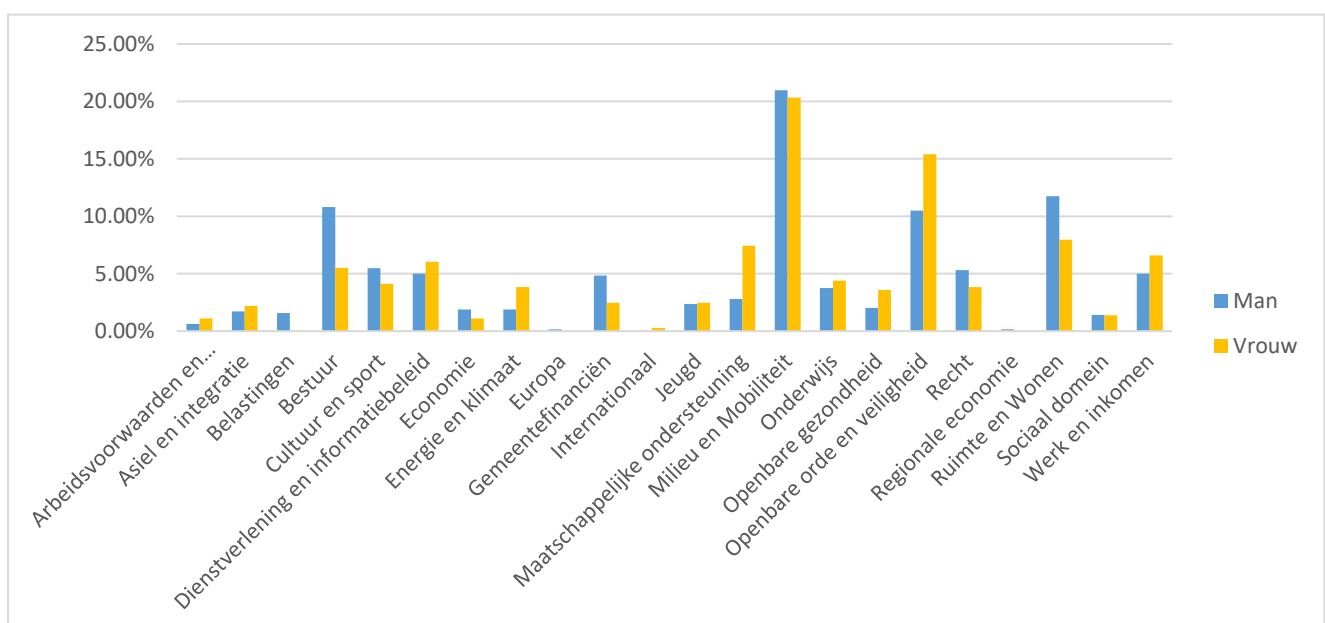
Figuur 2 Themaverdeling van de schriftelijke raadsvragen

Themaverdeling van de schriftelijke raadvragen tussen mannen en vrouwen

Bij deze thema-verdeling van de schriftelijke vragen werd verwacht dat vrouwelijke raadsleden zich inzetten voor andere thema's dan hun mannelijke collega raadsleden. Er bestaan ook hier echter maar kleine verschillen tussen mannen en vrouwen. Zo vallen 15,38% van de vragen die zijn ingediend door vrouwen onder het thema Openbare Orde en Veiligheid terwijl 10,49% van de schriftelijke vragen van mannelijke raadsleden onder dit thema vallen. Mannelijke raadsleden daarentegen dragen meer schriftelijke vragen aan in de categorie Bestuur, namelijk 10,8% van alle schriftelijke vragen die door mannelijke raadsleden worden ingediend valt onder de categorie Bestuur waar dit bij vrouwen slechts waar 5,49% is. Omgedraaid vallen 7,42% van de vragen gesteld door vrouwen in de categorie Maatschappelijke Ondersteuning waar dit thema slechts 2,82% uitmaakt van de schriftelijke vragen ingediend door mannen. Als laatste bestaat er nog een klein verschil in percentage tussen de schriftelijke vragen die ingediend zijn door mannelijke en vrouwelijke raadsleden in de categorie Ruimte en Wonen. Namelijk 11,74% van het totaal aantal vragen dat door mannelijke raadsleden wordt ingediend valt onder de categorie Ruimte en Wonen waar 7,97% van de vragen die worden ingediend door vrouwelijke raadsleden onder die categorie valt. Voor een volledig overzicht van de themaverdeling zie onderstaande diagram. De cijfers waarop het figuur is gebaseerd zijn te vinden in tabel A3 in Appendix 3.

Figuur 3 Themaverdeling uitgesplitst per sekse

De effecten van stedelijkheid en politieke kleur

Substantieve vertegenwoordiging van vrouwen is alleen voorgekomen in een grote, sterk stedelijke gemeente, namelijk Utrecht. Aangezien daadwerkelijke substantieve vertegenwoordiging in Almere, Goeree-Overflakkee, Hardinxveld-Giessendam, Haren, Leiden, Pekela, Súdwest-Fryslân en Zwijndrecht niet heeft plaatsgevonden worden deze gemeenten niet verder met elkaar vergeleken. Hoewel de stedelijkheid effect lijkt te hebben op substantieve vertegenwoordiging vallen Almere, Leiden en Zwijndrecht ook onder de categorie sterk stedelijk en hier heeft geen substantieve vertegenwoordiging plaatsgevonden.

Wat betreft politieke kleur is substantieve vertegenwoordiging aangetoond in een linkse gemeente. In de gemeente Pekela heeft echter geen substantieve vertegenwoordiging plaatsgevonden en Pekela valt ook onder politieke kleur links, wel moet hier worden genoemd dat Pekela een kleine gemeente is waar een beperkt aantal vragen zijn geanalyseerd. Wat de gemeente Utrecht echter uniek maakt als casus is dat Utrecht de grootste gemeenteraad en het hoogste percentage vrouwelijke raadsleden heeft in de gemeenteraad ten opzichte van de andere casussen.

Analyse

Substantieve vertegenwoordiging van vrouwen

In slechts zeven van de 1160 schriftelijke raadsvragen is een specifieke claim gemaakt voor het belang van vrouwen door vrouwelijke raadsleden en deze zeven vragen allen zijn gesteld in de gemeente Utrecht. Aangezien dit betekent dat in Almere, Goeree-Overflakkee, Hardinxveld-Giessendam, Haren, Leiden, Pekela, Súdwest-Fryslân en Zwijndrecht geen substantieve vertegenwoordiging van vrouwen heeft plaatsgevonden, kan geconcludeerd worden dat substantieve vertegenwoordiging op lokaal niveau bijna niet voorkomt.

Hoewel substantieve vertegenwoordiging dus bijna niet voorkomt, valt wel op dat de keer dat het is voorgekomen, dit in een grote stedelijke linkse gemeente was. In de gemeenteraad van Utrecht wordt het merendeel van de zetels bezet door links georiënteerde partijen. Het lijkt hierbij dus dat de mate van de politieke kleur die een gemeente kenmerkt effect heeft op substantieve vertegenwoordiging. Dit komt overeen met wat Denters noemt, namelijk dat linkse partijen meer waarde hechten aan de vertegenwoordiging van vrouwen dan rechtse partijen (Denters, de Groot en Klok 2011, 379). Echter is het hierbij wel van belang te noemen dat de schriftelijke vragen niet door alleen Links georiënteerde partijen zijn ingediend.

Een tweede aspect dat opvalt is dat de gemeente Utrecht het hoogste percentage vrouwen heeft in de gemeenteraad van de negen onderzochte gemeenten en dat wellicht de verhoogde descriptieve vertegenwoordiging van vrouwen leidt tot verbeterde substantieve vertegenwoordiging van vrouwen. Dit zou kunnen bevestigen wat Schwindt-Bayer en Mishler noemen, namelijk dat de effecten van descriptieve vertegenwoordiging op zowel substantieve als symbolische vertegenwoordiging non-lineair zijn en versnellen wanneer het aantal vrouwen in de wetgevende macht toeneemt (Schwindt-Bayer en Mishler 2005, 424). Echter blijft het feit dat substantieve vertegenwoordiging op lokaal niveau bijna niet voorkomt.

Claims voor specifieke groepen binnen de bevolking en de themaverdeling tussen mannen en vrouwen

Wanneer we kijken naar de claims die worden gemaakt voor specifieke groepen binnen de bevolking worden er claims gemaakt voor groepen zoals jeugd, zorgbehoevende en ondernemers maar hier bestaan slechts kleine verschillen tussen de claims die worden gemaakt door mannelijke en vrouwelijke raadsleden. Zo maken mannelijke raadsleden meer claims voor de bevolking als geheel waar vrouwelijke raadsleden vaker een claim maken voor Jeugd en Flora en Fauna. Deze verschillen zijn echter maar klein.

Thematisch zijn de schriftelijke vragen ingedeeld in verschillende categorieën. Hierbij valt op dat er vier grote categorieën bestaan bij zowel mannen als vrouwen, namelijk Milieu en Mobiliteit, Openbare Orde en Veiligheid, Bestuur en Ruimte en Wonen. Deze vier voornaamste categorieën vormen samen meer dan de helft van het totaal aantal ingebrachte raadvragen. Tussen de categorieën zijn een aantal kleine verschillen zichtbaar. Zo stellen vrouwen naar verhouding meer vragen met thema Openbare Orde en Veiligheid en Maatschappelijke Ondersteuning thema, waar mannen naar verhouding meer schriftelijke vragen indienen met het thema Bestuur en Wonen en Ruimte. Wel is opvallend dat, van de zeven vragen die gesteld zijn in het belang van vrouwen door vrouwelijke raadsleden, vijf vragen zijn gesteld in de categorie Openbare Orde en Veiligheid. Toch blijkt uit de analyse van de claims en de thema's die worden aangehaald in de schriftelijke raadvragen dat er maar kleine verschillen bestaan tussen mannelijke en vrouwelijke raadsleden en dat diversiteit binnen de gemeenteraad misschien wel minder relevant is dan verwacht.

In gesprek met gemeenteraadsleden en griffiers

Uit de interviews met griffiers en gemeenteraadsleden daarentegen komt een heel ander beeld naar voren. Zo stellen alle geïnterviewde raadsleden dat diversiteit belangrijk is voor een goede belangenvertegenwoordiging en het goed functioneren van een gemeenteraad. Noor Kanter, de griffier van de gemeenteraad van Zwijndrecht, stelt bijvoorbeeld dat "het afspiegelingsprincipe zeer wenselijk is voor gemeenteraden aangezien een afspiegeling van verschillende doelgroepen nodig is voor goede belangenvertegenwoordiging." Zij gaf daarbij als voorbeeld dat een raadslid van Marokkaanse afkomst van de PvdA een emotioneel betoog heeft gehouden tijdens een gemeenteraadsvergadering over de stigmatisering van jongeren

van Marokkaanse afkomst en dat zij deze belangen goed kon vertegenwoordigen aangezien zij de belangen kent die spelen door haar eigen afkomst.” Kanters heeft bij verschillende gemeenten gewerkt en tot slot concludeerde zij “Een goede balans van mannen en vrouwen in de raad geeft een ander geluid” (Telefoongesprek, 4 april 2017).

Maar niet alleen Kanters benadrukt het belang van diversiteit, ook Harry Jonkman van de VVD in Winsum noemt het belang van diversiteit “er bestaan twee problemen binnen de gemeenteraad in Winsum wat betreft afspiegeling, “er zijn weinig vrouwen, de gemeenteraad van Winsum kent namelijk geen evenwichtige verdeling, maar er zijn ook weinig jongeren.” Meer diversiteit is dus wenselijk volgens Jonkman. Niet alleen diversiteit op het gebied van mannen en vrouwen maar ook diversiteit in leeftijden vindt hij heel belangrijk (Interview, 13 april 2017, Winsum).

Ook Eelke Kraaijeveld, PvdA gemeenteraadslid van Hardinxveld-Giesendam stelt “En sich denk ik niet dat het een probleem is dat er geen vrouwen in de gemeenteraad zitten, want als je feitelijk kijkt, zijn er 17 raadsleden nodig in ons geval om tot besluiten te komen en als daar goede mensen bij zitten, vormt dat dus geen probleem voor de democratie om tot goede besluiten te komen. Maar of het wenselijk is? Dat vind ik niet. Omdat wij een representatieve democratie beogen te zijn en dat betekent toch dat je vanuit verschillende geledingen en verschillende achtergronden die in je gemeenschap zitten vertegenwoordiging wil hebben op bestuursniveau. In die zin is het onwenselijk dat er helemaal geen vrouwen in onze gemeenteraad zitten want die hebben toch een ander perspectief en andere ervaringen en die worden nu niet ingebracht.” Wel noemt Kraaijeveld dat vrouwen wel degelijk invloed hebben want “bijna elke man heeft wel een vrouw die misschien wel een grotere invloed heeft op jou als raadslid dan je eigen fractie. Daarnaast staat een raadslid midden in de samenleving en we spreken natuurlijk ook met vrouwen”(Interview, 23 mei 2017)

Sabine Schipper van D66 en Evelien van der Linden van ZPP in Zwijndrecht daarentegen benoemen dat vooral het karakter van het raadslid, de partij ideologie en geloof meespelen voor de vertegenwoordiging van belangen van burgers en niet zozeer verschillen tussen mannelijke en vrouwelijke raadsleden. Wel stellen zij dat “diversiteit in de gemeenteraad op basis van gender, leeftijd en etniciteit belangrijk is en dat je als gemeenteraad ook een afspiegeling moet willen zijn van de burgers aangezien je fungeert als hoogst verkozen orgaan van de gemeente”(Interview, 2 juni 2017, Zwijndrecht).

Ook Anna van den Boogaard, gemeenteraadslid van de PvdA in Leiden merkt weinig verschillen tussen mannelijke en vrouwelijke raadsleden. "Het maakt in de raad meer uit wie je bent en wat je karakter is maar voor een gezonde dynamiek in de raad is een goede man/vrouw verdeling wel wenselijk". Vrouwen zijn anders in politiek bedrijven stelt Boogaard en je kan best verwachten dat wanneer er meer vrouwen in de raad zitten, er automatisch aandacht is voor andere onderwerpen. Toch benadrukt zij wel dat karakter belangrijker is dan verschillen tussen mannen en vrouwen. Vervolgens noemt zij wel dat het moeilijk is om vrouwen te motiveren voor het raadslidmaatschap en dat een zetje in de rug soms nodig is want volgens haar steken vrouwen minder snel hun vinger op voor het raadslidmaatschap dan mannen (Interview, 2 juni 2017, Leiden).

Uit een interview met een vrouwelijk gemeenteraadslid van GroenLinks in Haren blijkt ook dat het lastig is om vrouwen bereid te vinden tot het raadslidmaatschap en zij zet zich dan ook actief in om meer vrouwen te betrekken bij de lokale politiek. Zo spreekt zij met vrouwen en probeert zij hen te motiveren om onderwerpen aan te dragen wanneer zij onderwerpen belangrijk achten en willen aankaarten. "Als ik contact heb met inwoners, dan zeg ik heel vaak, je kunt ook inspreken bijvoorbeeld bij een commissievergadering of raadsvergadering, maak daar gebruik van, voor een heel aantal is dat haalbaar maar ik zeg dat ook vaak met extra nadruk tegen vrouwen, zo van laat ook maar zien dat je een verhaal hebt en dat je ergens voor staat. Nou zijn vrouwen iets minder vaak geneigd om dat ook in de praktijk te brengen en gebruik te maken van de inspraak mogelijkheid maar daarmee probeer ik ze wel te attenderen op de mogelijkheden van dat podium. En ik ben ook wel eens zo brutaal om te zeggen van is het niet iets voor jou om eens een keer naar een vergadering van een raadcommissie of de gemeenteraad te gaan of je te oriënteren op of aan te sluiten bij een politieke partij en het maakt me dan nog niet eens uit bij welke partij." Daarbij noemt zij dat wanneer zij door meer vrouwen actief benaderd zou worden, zij ook bereid is zich harder voor hen in te zetten dan voor mannen die uit eigen beweging de politiek vaak wel weten te vinden (Interview, 13 april 2017, Haren).

Tot slot kwam uit een interview met een vrouwelijk raadslid van GroenLinks in Winsum naar voren dat het voor vrouwelijke raadsleden soms moeilijk kan zijn aangezien er nog steeds stigma's heersen. Zo noemde zij als voorbeeld dat bij de indeling van commissies rolbevestigende keuzes worden voorgesteld waarbij het organiseren van raadsuitjes vervolgens typisch iets voor vrouwelijke raadsleden is (Interview, 13 april 2017, Winsum).

Hoewel er bijna geen belangenvertegenwoordiging van vrouwen zichtbaar is binnen de schriftelijke raadsvragen, blijkt uit interviews dat raadsleden veel belang hechten aan diversiteit binnen de gemeenteraad. Dit komt overeen met wat Denters stelt, namelijk dat er door raadsleden wel waarde wordt gehecht aan de vertegenwoordiging van vrouwen (Denters, de Groot en Klok 2011, 379). Bovendien komt uit de interviews naar voren dat het belang van diversiteit niet alleen gebaseerd is op een gelijke verdeling van mannen en vrouwen maar ook op etnische achtergrond, cultuur en leeftijd. Toch blijkt het belang van substantieve vertegenwoordiging, wat in veel theorieën wordt aangehaald, op lokaal niveau (bijna) niet vast te stellen. Daarnaast hechten burgers ook weinig waarde aan een gemeenteraad die een afspiegeling vormt van de bevolking aldus het Lokaal kiezersonderzoek 2016. Zou het kunnen dat gemeenteraadsleden vast zitten in een diversiteitsdenken wat op landelijk niveau zeer relevant is maar bezijden de lokale werkelijkheid staat?

Conclusie

In dit onderzoek heb ik middels kritische discoursanalyse van raadsvragen onderzocht of descriptieve ondervertegenwoordiging van vrouwen tot verminderde substantieve vertegenwoordiging van vrouwen leidt. Slechts in zeven van de 1160 geanalyseerde schriftelijke raadsvragen wordt een duidelijke claim gemaakt voor de belangen van vrouwen door vrouwelijke raadsleden. Deze zeven schriftelijke raadsvragen met een substantieve claim zijn allen gesteld in de Gemeente Utrecht. In Almere, Goeree-Overflakkee, Hardinxveld-Giessendam, Haren, Leiden, Pekela, Súdwest-Fryslân en Zwijndrecht is geen substantieve vertegenwoordiging aangetoond.

Utrecht is een sterk stedelijke gemeente met een grote gemeenteraad waarvan het merendeel van de zetels wordt bezet door linksgeoriënteerde partijen. Daarbovenop komt dat 49% van de gemeenteraadsleden in Utrecht een vrouw is. Aangezien in de andere sterk stedelijke gemeenten met een grote gemeenteraad geen substantieve vertegenwoordiging heeft plaatsgevonden zou kunnen worden opgemaakt dat de politieke kleur en het percentage vrouwen in de gemeenteraad een rol speelt bij substantieve vertegenwoordiging en dat descriptieve vertegenwoordiging van vrouwen inderdaad effect heeft op substantieve vertegenwoordiging.

Binnen de categorie bevolking is er vervolgens gekeken of er claims zijn gemaakt voor specifieke groepen binnen de bevolking en dit was inderdaad het geval, er worden namelijk claims gemaakt voor bijvoorbeeld jeugd en senioren. De claims voor deze specifieke groepen binnen de bevolking worden echter zowel door mannelijke als vrouwelijke raadsleden gemaakt en er bestaat weinig verschil tussen de aantallen. Vrouwelijke raadsleden zetten zich verhoudingsgewijs meer in voor specifieke groepen binnen de bevolking, waaronder jeugd, waar mannen zich verhoudingsgewijs meer inzetten voor de bevolking als geheel maar deze verschillen zijn maar klein. Ook is er gekeken naar de thema's van de schriftelijke raadsvragen en er bestaan een aantal kleine verschillen tussen mannelijke en vrouwelijke raadsleden. Zo stellen vrouwen gemiddeld gezien meer vragen met het thema Openbare Orde en Veiligheid en maatschappelijke ondersteuning waar mannen gemiddeld gezien meer schriftelijke vragen indienen met als thema Bestuur en Wonen en Ruimte. Vrouwelijke raadsleden zetten zich dus in zekere mate meer in voor andere thema's dan hun mannelijke collega raadsleden maar ook hier zijn de verschillen klein.

Aangezien slechts zeven schriftelijke raadsvragen zijn ingediend waaruit substantieve vertegenwoordiging blijkt en deze allen zijn ingediend in de gemeente Utrecht, is het belang van substantieve vertegenwoordiging op lokaal niveau (bijna) niet vast te stellen aan de hand van het totaal aantal schriftelijke raadsvragen. Uit de interviews met raadsleden en griffiers daarentegen blijkt dat een gemeenteraad die een goede afspiegeling vormt van de bevolking door gemeenteraadsleden als wenselijk wordt gezien. Zoals Schipper en van der Linden uit Zwijndrecht stellen "diversiteit in de gemeenteraad op basis van gender, leeftijd en etniciteit is belangrijk en als gemeenteraad moet je ook een afspiegeling zijn van de burgers aangezien je fungeert als hoogst verkozen orgaan van de gemeente." Hierbij valt tevens op dat met diversiteit niet alleen een gelijke verdeling van mannen en vrouwen wordt bedoeld maar ook diversiteit van raadsleden op het gebied van etnische achtergrond en leeftijd. Wel noemen van den Boogaard en Snabilië dat het moeilijk is om vrouwen te motiveren voor het raadslidmaatschap en dat een zetje in de rug soms nodig is want volgens hen steken vrouwen minder snel hun vinger op voor het raadslidmaatschap dan mannen. Aangezien het belang van substantieve vertegenwoordiging op lokaal niveau (bijna) niet is vast te stellen aan de hand van het totaal aantal schriftelijke raadsvragen en vrouwelijke raadsleden zich niet substantieel inzetten voor andere groepen binnen de bevolking en thema's dan hun mannelijke collega's, is diversiteit dan wel zo belangrijk? Zou het kunnen dat gemeenteraadsleden vast zitten in een diversiteitsdenken wat op landelijk niveau zeer relevant is maar bezijden de lokale werkelijkheid staat?

Discussie

Dit onderzoek is gebaseerd op negen representatieve cases. Er is binnen de schriftelijke raadsvragen bijna geen aantoonbaar substantief effect gevonden. Wel zijn schriftelijke vragen slechts één van de middelen die raadsleden kunnen gebruiken om een onderwerp aan te kaarten. Raadsvergaderingen en moties zijn andere middelen die raadsleden kunnen aanwenden om belangen te vertegenwoordigen en onderwerpen aan te kaarten. Deze methoden zouden ter aanvulling kunnen worden gebruikt om te kijken naar substantieve vertegenwoordiging. Aanvullend is het belangrijk om te noemen dat de typering van het geslacht van het raadslid dat de schriftelijke vraag indient een vertekend beeld kan geven. Over het algemeen blijkt uit de interviews dat meerdere leden in een fractie schriftelijke vragen indienen maar in sommige gevallen wordt een persoon aangesteld om alle vragen in te dienen of worden alle schriftelijke vragen ondertekend door de fractievoorzitter.

Bibliografie

- Atria. 2016. Vrouwen stemmen in de raad, ambities, belemmeringen en successen van vrouwen in de lokale politiek.
- Bokhorst, Maaïke. 2014. Bronnen van legitimiteit: Over de zoektocht van de wetgever naar zeggenschap en gezag, Den Haag: Boom juridische uitgever
- Celis, Karen. 2009. Substantive representation of women (and improving it): What it is and should be about? *Comparative European Politics* Vol. 7, 95–113
- Celis, Karen en Sarah Childs. 2012. The Substantive Representation of Women: What to Do with Conservative Claims? *Political Studies* Vol. 60, 213-225
- Danielle Pinedo en Titia Ketelaar, "Waar zijn de vrouwelijke politici?" *NRC*, 5 juni, 2017
<https://www.nrc.nl/nieuws/2017/02/17/alleen-mannen-in-pak-6741427-a1546605>
- Denters, Bas. 2012. A dirty job that needs to be done! De rol van het raadslid in de ogen van Nederlandse burgers *Bestuurwetenschappen* Vol. 3 14-34
- Denters, Bas en Marcel Boogers. 2016. Lokale democratie doorgelicht: inleiding, *Bestuurswetenschappen* Vol. 70 (4), 18-26
- Denters, Bas. en P.A.Th.M Geurts. 1998. *Lokale democratie in Nederland: burgers en hun gemeentebestuur*. Bussum
- Denters, Bas, de Groot, Merel en Piet-Jan Klok. 2011. "Staan voor" en "gaan voor" ...: vertegenwoordiging in de lokale democratie, in: R. Andeweg & J. Thomassen (red.), *Democratie doorgelicht. Het functioneren van de Nederlandse democratie*, Leiden 369-383
- Diamond, Irene. 1977. *Sex Roles in the State House*. New Haven: Yale University Press
- Durose, Catherine., Combs, C. R., Eason, C., Gains, F. & Richardson, L. 2012. Acceptable Difference: Diversity, Representation and Pathways to UK Politics. *Parliamentary Affairs* 66, 51-58.
- Hakverdian, Armen en Wouter Schakel. 2017. *Waarom afspiegeling? Nepparlement, Een pleidooi voor politiek hokjesdenken*, Amsterdam University Press, Amsterdam
- Hans Marijnissen, "In de gemeenteraad laten vrouwen het afweten," *Trouw*, 5 februari, 2016.
- Koning, Edward A. 2009. Women for women's sake: Assessing symbolic and substantive effects of descriptive representation in the Netherlands. *Acta Politica* 44, 171–191
- Mansbridge, Jane. 1999. Should Blacks Represent Blacks and Women Represent Women? A Contingent "Yes", *The Journal of Politics* 61(3) (Aug., 1999), 628-657

- Meer van der, Tom en Henk van der Kolk. 2016. Democratie dichterbij: Lokaal Kiezersonderzoek 2016, namens de Stichting KiezersOnderzoek Nederland (SKON)
- Pennock, Roland J. 1979. *Democratic Political Theory*. Princeton: Princeton University Press.
- Pitkin, Hannah F. 1967. *The Concept of Representation*. Berkeley, Los Angeles: University of California Press.
- Pitkin, Hannah F. 1972. *The Concept of Representation*. Berkeley, Los Angeles: University of California Press.
- Sawer, Marian. 2002. The Representation of Women in Australia: Meaning and Make-Believe. *Parliamentary Affairs* 55(1), 5-18.
- Schwindt-Bayer, Leslie A. en William Mishler. 2005. An Integrated Model of Women's Representation Source: *The Journal of Politics*, Vol. 67(2) 407-428
- Severs, Eline, Celis, Karen en Petra Meier. 2013. De substantiële vertegenwoordiging van Moslimvrouwen. Vertegenwoordigende claims en responsiviteit in het Vlaamse hoofddoekendebat, *Res Publica*
- Swers, Michele L. 2001. Research on Women in Legislatures: What Have We Learned, Where are We Going? *Women & Politics* Vol 23(1-2): 167-85
- Wängnerud, Lena. 2009. Women in Parliaments: Descriptive and Substantive Representation, *Annual Review of Political Science* Vol.12, 51–69
- Young, Iris M. 2000. *Inclusion and Democracy*, Oxford: Oxford University Press

Appendix

Appendix 1: Thema indeling VNG

Hoofdthema	Subthema	Hoofdthema (vervolg)	Subthema	
Maatschappelijke ondersteuning	Beschermd wonen & maatschappelijke opvang	Belastingen	Fiscaal procesrecht	
	Kindermishandeling en huiselijk geweld		Gemeentelijk belastinggebied	
	Mantelzorg & vrijwilligerswerk		Heffing	
	Veilig Thuis		Invordering	
	Wmo 2015		Leges	
Jeugd	Jeugdbescherming en Jeugdreclassering		Overige belastingen	
	Jeugdgezondheidszorg		OZB	
	Jeugdhulp		Parkeerbelastingen	
	Kindcentra		Rijksbelastingen	
	Kinderopvang		Samenwerking belastingen	
	Zorglandschap specialistische jeugdhulp		Wet WOZ	
Asiel en integratie	Armoedebeleid		Bestuur	Gemeentelijke samenwerking
	Integrale schuldhulpverlening.			Herindeling
Regionale economie	Regionale samenwerkingsverbanden			Lokale democratie
Energie en klimaat				Verkiezingen & referenda
Openbare orde en veiligheid	Drank- en Horecawet	Cultuur en sport		Architectuur en erfgoed
	Ex-gedetineerden			Bibliotheekwerk
	Openbare ordebevoegdheden			Combinatiefuncties
	Politie			Cultuur, kunst en kunstenaars
	Prostitutie			Cultuureducatie en amateurkunst
	Veilig ondernemen			Film, media en kabel
	Veiligheidsbeleid	Dienstverlening en informatiebeleid	Sport	
	Veiligheidsregio's		Basisregistraties	
	Kernbeleid Veiligheid		Dienstverlening aan inwoners en ondernemers	
	Aanpak radicalisering		Archieven	
	Veiligheidshuizen		Informatieveiligheid	
	Softdrugsbeleid		Privacy	
Arbeidsvoorwaarden en personeelsbeleid (Intern)	Arbeidsomstandigheden	Economie	Grensoverschrijdende samenwerking	
	Arbeidsvoorwaarden		Ondernemersklimaat & dienstverlening	
	Brandweerpersoneel		Regionale economie	
	Cao-onderhandelingen	Europa	Europees cohesiebeleid	
	Collectieve zorgverzekering		Europees milieubeleid	
	FLO-overgangsrecht en loopbaanbeleid		Europese kennisnetwerken	
	H3 en beloningsbeleid		Europese lobbydossiers	
	Individueel keuzebudget (IKB)		Europese Stedelijke Agenda	
	Integriteit		Europese subsidies	
	Normalisering rechtspositie ambtenaren		Lokale autonomie in Europa	
	P&O-beleid			
	Rechtspositie politieke ambtsdragers			
	Sociale zekerheid			
	Werk voor arbeidsbepikten			

Hoofdthema	Subthema	Hoofdthema (vervolg)	Subthema	
Gemeentefinanciën	Begroting en verantwoording	Ruimte en Wonen	Grondzaken/-beleid	
	Financiële positie gemeenten		Huisvesting arbeidsmigranten	
	Gemeentefonds en BTW-compensatiefonds		Bouwregelgeving	
	Gemeenten & kapitaalmarkt		Bevolkingsdaling	
	Gemeentefinanciën in beleidsdossiers		Huisvestingswet	
Internationaal	Gemeentelijk internationaal beleid		Kabels en leidingen	
	Gemeenten4GlobalGoals		Leegstand en herbestemming	
Milieu en Mobiliteit	Asbest		Landschap en natuur	
	Afval		Landelijk gebied	
	Bodem en ondergrond		Omgevingswet	
	Geluidhinder		Omgevingswet - invoering	
	Mobiliteitsbeleid		Wabo, Omgevingsvergunning	
	Luchtkwaliteit		Wonen, begeleiding en zorg	
	Landbouw en veehouderij		RO wet- en regelgeving	
	Ondersteuningsprogramma Energie		Woonbeleid	
	Vergunningverlening, toezicht en handhaving		Onderzoeks- & ontwikkelagenda	
	Water en riolering		Persoonsgebonden budget (pgb)	
Onderwijs	Leerlingenvervoer		Sociaal domein	ISD Informatievoorziening Sociaal Domein
	Openbaar onderwijs			Fraudepreventie en handhaving Wmo/Jeugd
	Onderwijsachterstand/VVE	Armoedebeleid en schuldhulpverlening		
	Onderwijshuisvesting	Aansluiting onderwijs-arbeidsmarkt		
	Passend onderwijs	Financiën werk en inkomen		
Openbare gezondheid	Wet op de lijkbezorging	Werk en inkomen	Handhaving en Fraudewet	
	Gezondheidsbeleid		Arbeidsmarktbeleid	
	Winkeltijdenwet		Wsw	
Recht	Wet openbaarheid van bestuur		Participatiewet	
	Awb		Suwinet	
	APV	Handhaving arbeidsverplichting		
	Aanbesteden			
	Gemeentewet			
	Modelverordeningen			
	Rechtspersonen			
	Subsidierecht			
	Overheidsaansprakelijkheid			
	Overeenkomsten			

Appendix 2: Claims voor specifieke groepen binnen de bevolking uitgesplitst naar sekse

Tabel A2 Claims voor specifieke groepen binnen de bevolking

Claim voor	Man	Verhouding man	Vrouw	Verhouding vrouw	Onbekend	Verhouding onbekend	Man en vrouw	Verhouding man en vrouw	Totaal	Verhouding totaal
Bevolking	489	67.11%	228	76.53%	7	87.50%	100	62.64%	824	71.03%
Bevolking/allochtonen	1	0.00%	3	0.16%	0	0.00%	0	0.82%	4	0.34%
Bevolking/bijstandsgerechtigden	6	1.34%	5	0.94%	0	0.00%	2	1.37%	13	1.12%
Bevolking/flora en fauna	18	5.37%	33	2.82%	0	0.00%	8	9.07%	59	5.09%
Bevolking/huurders	13	0.00%	3	2.03%	0	0.00%	0	0.82%	16	1.38%
Bevolking/jeugd	43	11.41%	36	6.73%	0	0.00%	17	9.89%	96	8.28%
Bevolking/lage inkomens	4	0.00%	3	0.63%	0	0.00%	0	0.82%	7	0.60%
Bevolking/LHBT	0	3.36%	1	0.00%	0	0.00%	5	0.27%	6	0.52%
Bevolking/middeninkomens	1	0.00%	1	0.16%	0	0.00%	0	0.27%	2	0.17%
Bevolking/migranten	4	1.34%	6	0.63%	1	12.50%	2	1.65%	13	1.12%
Bevolking/mindervaliden	3	2.01%	2	0.47%	0	0.00%	3	0.55%	8	0.69%
Bevolking/ondernemers	26	2.68%	11	4.07%	0	0.00%	4	3.02%	41	3.53%
Bevolking/senioren	9	1.34%	6	1.41%	0	0.00%	2	1.65%	17	1.47%
Bevolking/studenten	4	1.34%	1	0.63%	0	0.00%	2	0.27%	7	0.60%
Bevolking/vrouwen	2	0.67%	5	0.31%	0	0.00%	1	1.37%	8	0.69%
Bevolking/vrouwen/LHBT	0	0.00%	1	0.00%	0	0.00%	0	0.27%	1	0.09%
Bevolking/zorgaanbieders	4	0.00%	1	0.63%	0	0.00%	0	0.27%	5	0.43%
Bevolking/zorgbehoevende	10	1.34%	13	1.56%	0	0.00%	2	3.57%	25	2.16%
Vrouwen	2	0.67%	5	0.31%	0	0.00%	1	1.37%	8	0.69%
Eindtotaal	639	100.00%	364	100.00%	8	100.00%	149	100.00%	1160	100.00%

Appendix 3: VNG themaverdeling raadsvragen

Tabel A3 VNG Themaverdeling raadsvragen

VNG thema	Man	Verhouding man	Vrouw	Verhouding vrouw	Onbekend	Verhouding onbekend	Man en vrouw	Verhouding man en vrouw	Eindtotaal	Eindtotaal verhouding
Arbeidsvoorwaarden en personeelsbeleid (Intern)	4	0.63%	4	1.10%	0	0.00%	0	0.00%	8	0.69%
Asiel en integratie	11	1.72%	8	2.20%	0	0.00%	3	2.01%	22	1.90%
Belastingen	10	1.56%	0	0.00%	1	12.50%	0	0.00%	11	0.95%
Bestuur	69	10.80%	20	5.49%	3	37.50%	11	7.38%	103	8.88%
Cultuur en sport	35	5.48%	15	4.12%	0	0.00%	15	10.07%	65	5.60%
Dienstverlening en informatiebeleid	32	5.01%	22	6.04%	0	0.00%	9	6.04%	63	5.43%
Economie	12	1.88%	4	1.10%	0	0.00%	2	1.34%	18	1.55%
Energie en klimaat	12	1.88%	14	3.85%	0	0.00%	3	2.01%	29	2.50%
Europa	1	0.16%	0	0.00%	0	0.00%	0	0.00%	1	0.09%
Gemeentefinanciën	31	4.85%	9	2.47%	0	0.00%	4	2.68%	44	3.79%
Internationaal	0	0.00%	1	0.27%	0	0.00%	0	0.00%	1	0.09%
Jeugd	15	2.35%	9	2.47%	0	0.00%	7	4.70%	31	2.67%
Maatschappelijke ondersteuning	18	2.82%	27	7.42%	0	0.00%	9	6.04%	54	4.66%
Milieu en Mobiliteit	134	20.97%	74	20.33%	1	12.50%	24	16.11%	233	20.09%
Onderwijs	24	3.76%	16	4.40%	0	0.00%	8	5.37%	48	4.14%
Openbare gezondheid	13	2.03%	13	3.57%	0	0.00%	1	0.67%	27	2.33%
Openbare orde en veiligheid	67	10.49%	56	15.38%	0	0.00%	25	16.78%	148	12.76%
Recht	34	5.32%	14	3.85%	1	12.50%	10	6.71%	59	5.09%
Regionale economie	1	0.16%	0	0.00%	0	0.00%		0.00%	1	0.09%
Ruimte en Wonen	75	11.74%	29	7.97%	2	25.00%	10	6.71%	116	10.00%
Sociaal domein	9	1.41%	5	1.37%	0	0.00%	1	0.67%	15	1.29%
Werk en inkomen	32	5.01%	24	6.59%	0	0.00%	7	4.70%	63	5.43%
Eindtotaal	639	100.00%	364	100.00%	8	100.00%	149	100.00%	1160	100.00%

